

Соні Ботанічного саду НАН України (Київ)

Галина Станиціна, Ігор Загороднюк

Інститут археології Національної академії наук НАН України (Київ)

e-mail: galina.stanitsin@gmail.com; orcid: 0000-0002-1700-7220

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)

e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

STANITSYNA, G., I. ZAGORODNIUK. Dormice of the Botanical Garden of the NAS of Ukraine (Kyiv). — The article describes the findings of dormice (Gliridae, cf. *Glis glis*) in the territory of the National Botanical Garden of the NAS of Ukraine in Kyiv, located in the green zone of the Dnipro high bank slopes. There were three finds in total, all in the first half of the 1990s, all in autumn and winter, and all in the territory of the Vydubychi Monastery, from the side of a hornbeam grove. Two records came from a building and one record was a discovery of a hibernating dormouse in the leaves next to the building. The latter finding resulted in keeping the animal in captivity from November to May, during which time there was a three-fold increase in its body weight, which confirms the autumn breeding. Analysis of these data suggests the presence of a stable dormouse population in the area.

Вступ

Соні (Gliridae) належать до найбільш утаємничених гризунів, про яких не завжди є надійні факти. Це стосується і багатьох зелених зон Києва, де сонь реєструють не часто [Загороднюк 2003] або таких даних немає зовсім [Парнікоза & Загороднюк 2023]. Стосовно території Національного ботанічного саду НАН України (НБС) інформація про сонь відсутня, попри два дослідження різних років з відловами гризунів [Рейнблат 1950; Гаврись 2011]. У статті вжито назву «соні» як назву родини, через неоднозначність визначень.

Мета роботи — описати випадки виявлення сонь на території НБС за матеріалами давніх спостережень, здійснених у першій половині 1990-х років, коли на території Видубицького монастиря базувався Інститут археології АН, і один з авторів статті (ГС) не раз мав справу з цими гризунами.

Опис знахідок

Відомості, відтворені нижче, базуються на прямих спостереженнях і контактних обстеженнях сонь, які пробіралися до Митрополичого корпусу, де був Архів ІААН, а один випадок оснований на знахідці молодої соні поруч з названим корпусом під кушем, де його знайшли в купі листя у стані гібернації приблизно у кінці жовтня і взяли на утримання.

Попередньо соні були виду *Glis glis*. Деталі знахідок такі:

1) на першому поверсі Архіву доросла соня їла грецькі горіхи, розгризаючи їх по лінії з'єднання. За деякий час вона застрягла між архівними папками та не змогла вибратися: знайшли її вже загиблою; між папками знайшли й шкаралупу;

2) соню зловили на II поверсі архіву в ящику письмового стола і випустили на волю;

3) історія третьої соні була з її дорощуванням та тривалим утриманням, і цей випадок розглянуто далі докладніше.

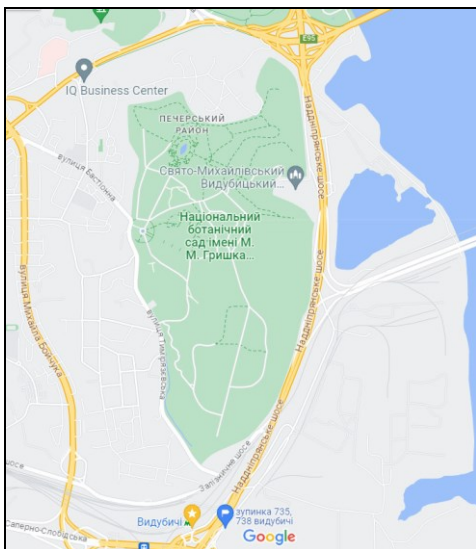

Рис. 1. Схема території Національного ботанічного саду імені М. Гришка (з сервісу Google Map) та позначення місць виявлення сонь.

Рис. 2. Вид зі схилу НБС (з району бузкових алеї) на Видубицький монастир. Корпус під зеленим дахом (його праве крило) — місце, де виявляли й утримували сонь (1) у період існування на території монастиря Інституту археології НАНУ. Самих сонь знаходили на ділянці поруч (2), місце випуску навесні було біля нижнього входу до ботсаду (3).

До монастиря впритул підходить узлісся грабової діброви — типове місцезнаходження сонь — розташоване у лісопарковій зоні Ботсаду, з південного боку від монастиря. Ботаніко-географічна ділянка «Ліси рівнинної частини України» закладена 1946 р. на площі 12 га, у її складі — «Грабова діброва» моделює поширені на Правобережжі угруповання широколистяних лісів. Перший ярус утворений дубом черешчатим, другий — грабом звичайним. У підліску зростає ліщина...» (за сайтом НБС: <https://bit.ly/3LvtvI6>).

Історія соні, яку перетримували в неволі

Третю соню, ще дитинчам, у якого очі відкрилися, але ще були як щілинки, знайдено на території монастиря восени (приблизно наприкінці жовтня) поруч із алеєю, що йде попід лісом, під кушем з купою листя. Було холодно, при прогулянці алеєю уздовж кущів було помічено «мишеня», яке лежало на спині черевцем догори, прикрите власним хвостом. Тварина виглядала мертвою, але, коли її потримали в руках, її хвостик ворухнувся, і звірятко забрало до приміщення на реабілітацію. По дорозі тварина відігрілася і почала ворухтисся. Її посадили в коробочку і забрали до домашнього звіринця.

У домашніх умовах звірка помістили до невеличкого акваріума, але майже одразу звіря вибігло з нього, чіпляючись за цемент, що скріплював кути акваріума. Далі були кількаразові пригоди з пошуками та відловами звіра, який виявився дуже прудким. Врешті, його було посаджено у «хом'якову» клітку з біговим колесом; щодня його брали до рук, годували тим самим, що й хом'яків сирійських, які жили в сусідньому тераріумі.

Соня жила в неволі до травня–червня, в гібернацію не впадала, їй було тепло, було що їсти, було колесо, її пестили, спілкувалися з нею. Оскільки наближався сезон експедицій, було вирішено відпустити звірка в ботсаду. Випустили його біля старої шовковиці, де були помічені й інші мишовиді гризуни та численні нори (ймовірно, це були полівки). Це місце було недалеко від нижнього входу до Ботсаду, по сусідству з Видубицьким монастирем (на фото, вміщеному вище, це лівий його край: див. рис. 2).

Обговорення

Порівняння різних фото сонь та їхніх розмірів засвідчує, що мова має йти про вовчка сірого (*Glis glis*), який є типовим для регіону і цього типу місцезнаходжень (зокрема й грабових дібров) і, понад те, саме для нього характерна сезонна синантропія [Зайцева 2014].

Як показав цей досвід, соня є відносно звичайним видом гризунів на території Ботанічного саду, принаймні у його нижній частині. Це може бути пов'язано з тим, що соні уникають виставкової частини саду, в якій є значний фактор турбування, постійні заходи з догляду за рослинами й висока частка чужорідних видів рослин. Окрім того, для цього виду важливими є місця зимівлі, включно з норами гризунів і листяною підстилкою.

Примітно, що у ті самі роки в Архіві часто відмічали землерийок — білозубок (*Crocidura* sp.). Одного разу вони залізли у великий пластиковий ящик, де була килимова «доріжка», поїдена міллю. Ящик стояв на сейфі біля стіни, і білозубки змогли туди залізти. Вони виїли всю міль, але вибратися не змогли і загинули. Їх у ящику виявилось близько 5–6 особин. Виходячи з інших подібних реєстрацій, мова має йти про *C. suaveolens*.

Жодної нової інформації про сонь на території Ботанічного саду або суміжних зелених зон Києва, яка могла би з'явитися в Інтернеті на різних ресурсах, нами не виявлено. Детальний OSINT-пошук по таких джерелах, як iNaturalist, Ukrbin, Facebook тощо не дав нової інформації. Попри це, можна сподіватися, що умови існування в нижній частині Ботанічного саду є прийнятними для цих звірів, і їхня популяція тут збереглася.

Література

- Гаврись, Г. Г. 2011. Фауна хребетних тварин Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка: стан, фауністичні групи, шляхи збереження. *Науковий вісник НУБіП України. Серія Лісівництво та декоративне садівництво*, **164** (1): 112–121.
- Загороднюк, І. 2003. Дика теріофауна Києва та його околиць і тенденції її урбанізації. *Вестник зоології*, **37** (6): 30–38.
- Зайцева-Анциферова, Г. 2014. Синантропні тенденції в українських вовчків. *Праці Теріологічної Школи*, **12**: 38–46. <http://doi.org/10.15407/ptt2014.12.038>
- Парнікоза, І., І. Загороднюк. 2023. Теріофауна Лисої гори в Києві: ознаки збереженості та рівні синантропізації. *Novitates Theriologicae*, **16**: 32–43. <http://doi.org/10.53452/ntl607>
- Рейтблат, А. 1950. Мышевидные грызуны зелёных насаждений г. Киева и их роль в городском хозяйстве. *Праці Зоологічного музею КДУ*, **2**: 97–102. (Серія: Наукові записки КДУ; Том 9).

Резюме

СТАНИЩНА, Г., І. ЗАГОРДНЮК. Соні Ботанічного саду НАН України (Київ): ліскулька. — Наведено описи знахідок сонь (*Gliridae*, cf. *Glis glis*) на території Національного ботанічного саду НАН України в м. Києві, що розміщений у зеленій зоні придніпровських схилів високого берега Дніпра. Всього було три знахідки, всі у першій половині 1990-х років, всі вони були осінньо-зимовими і стосувалися території Видубицького монастиря, з боку ділянки грабової діброви. Дві з них були в самій будівлі, одна пов'язана зі знахідкою соні в стані гібернації в листі поруч з будівлею. Остання знахідка завершилася тривалим утриманням звірки в неволі, з листопада по травень, коли це звіря виросло по масі тіла втричі, що підтверджує осіннє розмноження. Аналіз цих даних дозволяє говорити про наявність стабільної популяції сонь.